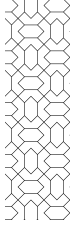

CITATION

Yılmaz, Süleyman, "The Mut'a Act of Marriage in the Opinions of the Sunni Exegetes", *Journal of Faculty of Theology of Bozok University [BOZIFDER]*, 11, 11 (2017/11) pp. 207-237.

SÜNNÎ MÜFESSİRLERE GÖRE MUT'A NİKÂHI

The Mut'a Act of Marriage in the Opinions of
the Sunni Exegetes

Süleyman YILMAZ

Zozgat İl Müftü'lüğü, suleyman-yilmaz66@hotmail.com

Öz

Bu çalışmada, Ehl-i Sünnet ve Şiî Caferî mezhebi arasındaki tartışmalı meselelerden biri olan mut'a nikâhına, Kur'an tarafından izin verildiği iddiası araştırılmıştır. Şiî Caferî mezhebi, istimtâ' âyeti olarak da bilinen Nisâ Sûresinin 24. âyetini, Kur'an'da mut'anın cevazına referans göstermiştir. Mut'anın haram olduğunu iddia edenlerin görüşleri Nisâ Sûresi 24. âyeti bağlamında ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, mut'a, nikâh, ehl-i sünnet, Şi'a.

Abstract

This study examines the assertion, which has been a disputed issue between the Sunni and Shi'i-Ja'fari sects, that the Qur'an allows *mut'a* marriage contract. The Shi'i-Ja'fari sect cites the 24th verse of the Surah al-Nisa' (The Women), which is also known as the verse of usufruct, as the basis of mut'a's permissibility in the Qur'an. Opinions of those who claim that Mut'a is forbidden evaluated within the context of the 24th verse of the Surah al-Nisa'.

Keywords: The Qur'an, mut'a, marriage contract, ahl al-sunna, Shi'a.

KAYNAKÇA

Yılmaz, Süleyman, "Sünnî Müfessirler Göre Mut'A Nikâhı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 11, 11 (2017/11) ss. 207-237. **Makale Geliş T.:** 19/04/2017, **Kabul T.:** 02/06/2017.

Giriş¹

Mut'a nikâhı, aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı koca hayatı yaşamalarını ifade eder.² Mut'a nikâhının tarihi süreci göz önünde bulundurulduğunda bu uygulama için üç ayrı dönem zikretmek mümkün olacaktır. Bu dönemler:

1. Mut'a evliliğinin risaletten önceki cahiliye döneminde uygulanışı.
2. Mut'a evliliğinin Hz. Peygamber'in izniyle bir dönem uygulanışı.
3. Mut'a evliliğinin Hz. Peygamber'den sonraki dönemde uygulanışı.

Cahiliye devrinde geçici evlilikler yapılmakta, buna da mut'a nikâhı denilmekteydi.³ Cahiliye dönemi Araplarını mut'a nikâhı yapmaya iten sebepler arasında uzun süre devam eden yolculuklar, savaşlar ve göçebe hayatı zikredilebilir. Cahiliye Arapları, kendi kabilesi içinde mut'a nikâhı yapamazdı. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse mut'a nikâhı, mukim/yerleşik insanların uyguladıkları bir nikâh şekli değildi. Mut'a evliliği sonucu doğan çocuklar, genellikle annelerine nispet edilirdi. Bunun sebebi, babanın evlilik sona erdikten sonra memleketine gitmesi ve çocukların annelerinin yanında kalmasıydı.⁴ Mut'a nikâhı, cahiliye devrinden İslâm'a intikal etmiş bir uygulamadır.⁵ Risaletin belli dönemlerinde varlığını sürdüren mut'a nikâhı, bazı özel şartlarda bazı gazvelerde (Mekke'nin fethi, Evtas [Huneyn Gazvesi] yılında) Hz. Peygamber'in izniyle uygulanmıştır. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre Hz. Peygamber döneminde mut'a nikâhı, daimi nikâhta olduğu gibi veli izniyle ve şahitler huzurunda yapılmıştır.⁶ Ayrıca bu uygulamanın ruh-

¹ Bu makale, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında hazırlanan *Ehl-i Sünnet ve Şii Caferi Müfessirlere Göre Mut'a Nikâhı* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² İbrahim Kâfi Dönmez, "Müt'a", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 174.

³ Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, İkinci Basım, Dâru's-Sekafi, 1993, V, 536.

⁴ Adnan Demircan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: XLIX, sayı: 3, 2013, s. 38; Mehmet Altuntaş, "Câhiliye Dönemi Evlilikleri Ve Muallaka Şiirlerinde Anlatılan Hayatın Kur'an Açısından Değerlendirilmesi", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/5 Winter Ankara 2016, s. 53.

⁵ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, V, 536.

⁶ Dönmez, "Müt'a", *DİA*, XXXII, 174; Demircan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh", XLIX, 38.

sat olarak uygulandığı kabul edilmektedir. İslâm âlimlerinin cumhuru-na göre mut'a nikâhı, tedrici olarak yürürlükten kaldırılmış ve kıyamete kadar haram kılınmıştır. Mut'a nikâhı, Şîa'nın en büyük kolu olan Ca-ferilikte mubah sayılmakta, hatta meşruiyeti mezhebin temel hükümleri arasında sayılarak inanç esaslarıyla irtibatlandırılmaktadır.⁷

1. Mut'a Kavramı

"Mut'a (الْمُنْعَةُ)" kelimesi, m-t-a/مَنَعَ fiilinin mastarıdır. Bu fiilin asıl manası az miktarda nimet, menfaat ve faydalanma olup çeşitli terkiplerle muhtelif manalara gelmektedir. Örneğin:

مَنَعَ النَّبِيذَ: Şarabın kırmızılığı arttı. Burada m-t-a fiili, اِشْتَدَّ manasında kullanılmıştır.

مَنَعَ الْحَبْلُ: İpin boğumu sağlam oldu. Burada da m-t-a fiili, اِشْتَدَّ ma-nasında kullanılmıştır.

مَنَعَ الرَّجُلُ: Adam, zarif oldu. Burada m-t-a fiili, طَرَفَ manasında kul-lanılmıştır.

مَنَعَ النَّهَارُ: Gündüz, kaba kuşluğa ulaştı. Burada m-t-a fiili, بَلَغَ-ارْتَفَعَ-طَالَ manalarında kullanılmıştır.⁸

Mut'a kelimesi, İslâm fıkında biri ibadet diğer ikisi muamelatta ol-mak üzere üç yerde özel manalarda kullanılmaktadır.

a) **Mut'atu'l-Hac:** Hac ayları içerisinde mikatta ihrama girerken yalnız umreye niyet edilen, umreyi tamamladıktan sonra ihramdan çı-kılıp sonra hac için tekrardan Mekke'de ihrama girilip hac yapmaktır. Buna temettü' haccı denilmektedir.⁹

b) **Mut'atu't-Talâk:** Nikâh esnasında koca, mehiri zikretmez veya mehirsiz olmak şartıyla nikâhını yaparsa sonra da kadınla gerdeğe gir-medenden veya halvet-i sahihadan önce boşarsa kadına verilmesi gereken hediyedir.¹⁰

⁷ Dönmez, "Müt'a", *DİA*, XXXII, 174.

⁸ **Râgıp el-İsfehânî**, *Müfredât*, İkinci Basım, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 2002, s. 757; İbn Manzûr Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensâri er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab*, tah. Abdullah Ali el-Kebîr, vd. Dâru'l-Me'ârif, Kahire trs, VI, 4127; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezâk ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs*, et-Turâsü'l-'Arabî, Kuveyt 1985, XIV, 179.

⁹ İsfehânî, *Müfredât*, s. 758; Muhammed Ravvâs Kal'acı, *Mu'cemü'l-Lügati'l-Fukahâ*, İkinci Basım, Dâru'n-Neffâs, Beyrut 2006, s. 372.

¹⁰ İsfehânî, *Müfredât*, s. 758; Kal'acı, *Mu'cemü'l-Lügat*, s. 372.

c) **Mut'atu'n-Nisâ:** Belirli bir ücret mukabilinde belirli zamana kadar kadınla nikâhlanmaktır.¹¹ İşte konumuzu teşkil eden mut'a kavramı, bu manayı ifade etmektedir.

1.1. Kur'ân'da Mut'a Kelimesiyle Aynı Kökten Olan Kelimeler

Kur'ân'da *m-t-a*/مَتَاعُ fiili ve *mut'a*/مُتْعَةٌ kelimesi geçmemektedir. Fakat aynı kökten türemiş *metâ'*-*emti'a*, مَتَاعٌ-مَتَاعٌ *temettü'* تَمَتُّعٌ, *temti'* تَمْتِيعٌ, *istimtâ'* اِسْتِمْتَاعٌ kelimeleri, muhtelif âyetlerde geçmektedir.¹² Şimdi mut'a kelimesiyle aynı kökten gelen ve Kur'ân'da geçen bu kelimeler hakkında kısaca bilgi verelim.

1.1.1. Metâ' (مَتَاعٌ) Kelimesi

Metâ' kelimesi, mut'a kelimesiyle aynı manadadır. Yunus Emre'nin, "Bezîrğânım *metâ'im* çok, alana satmağa geldim." dizelerinde olduğu gibi *metâ'* kelimesi, Türkçe'de, ticaret malı, az nimet, geçici menfaat ve fayda gibi manalara gelir. Ayrıca kendisiyle menfaat elde edilen her bir dünya malına da *metâ'* denir. *Metâ'* kelimesinin çoğulu *emti'a* اَمْتِئَةٌ dır.¹³

Kur'ân'da *metâ'* kelimesi, nimet ve fayda anlamlarında birçok âyette geçmektedir.¹⁴ Bu kelime, "Dünya hayatı, aldatıcı *metâ'dan* başka bir şey değildir."¹⁵ âyetinde görüldüğü üzere aldatıcı dünya nimeti anlamında kullanılmıştır.

1.1.2. Temettü' (تَمَتُّعٌ) Kelimesi

Temettü' kelimesi de yararlanma, faydalanma, nimetlenme ve menfaat elde etme gibi manalara gelmektedir. Tefa'ul babından mastar olan bu kelime, âyetlerde fiil sığasında geçmektedir.¹⁶ Örneğin: *فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ* "Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak ister-

¹¹ İsfehânî, *Müfredât*, s. 758; Kal'acı, *Mu'cemü'l-Lügat*, s. 372.

¹² Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısıyye, Kahire trs, s. 658-659.

¹³ İsfehânî, *Müfredât*, s. 757; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, VI, 4127; Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs*, XIV, 179.

¹⁴ Örneğin bkz. Nisâ, 4/77; Bakara, 2/36; Nûr, 24/29.

¹⁵ Âl-i İmrân, 3/185.

¹⁶ Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, s. 658.

se, kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir.”¹⁷ Âyette zikredilen bu hac çeşidine, İslâm fihhında temettü‘ haccı veya mut‘a haccı denilmektedir. Hac ibadetinin yanı sıra umre ibadetinden de yararlanma fırsatı verdiği için bu ilave faydaya binaen temettü‘ (mut‘a) haccı denilmiştir.¹⁸

Kur‘ân‘da temettü‘ kelimesi, dünya ile ilgili olarak geçtiği tüm yerlerde tehdit için kullanılmıştır.¹⁹ Çünkü bu âyetlerdeki muhatap kâfirlerdir. Bir başka ifadeyle bu âyetlerde kınanan dünya nimetleri değil; kâfirlerin bu nimetler karşısındaki tutumu ve inançsızlıklarıdır.²⁰ Örneğin bu konuyla ilgili bir âyette şöyle denilmektedir: وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ يَمْتَنُّونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ “İnkâr edenler ise (dünyada biraz) faydalanırlar ve hayvanların yiyip durduğu gibi yerler ve ateş, onlar için bir kalma yeridir.”²¹

1.1.3. Temtî‘ (تَمْتِيع) Kelimesi

Tef‘îl babından mastar olan temtî‘ kelimesi, âyetlerde fiil olarak geçmektedir. Mut‘a kelimesiyle aynı manada olmakla beraber tef‘îl babından olması hasebiyle fayda ve nimetlendirmenin kişinin başkasına yapması anlamına gelmektedir. Yani faydalandırmak, menfaatlendirmek ve nimetlendirmek gibi manalara gelmektedir.²² Örneğin: لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرَهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرَهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ “Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluğu yoktur. Bu durumda onlara mut‘a verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir mut‘a vermek iyiler için bir borçtur.”²³

Âyette geçen nimetlendirmekten maksat erkeğin, boşadığı kadının gönlünü hoş etmek için Allah‘ın kadına verilmesini istediği bir hediyeden ibarettir. Bu hediye, İslâm fihhında “Talâk Mut‘ası” olarak adlandırılmaktadır.²⁴

¹⁷ Bakara, 2/196.

¹⁸ İsfehânî, *Müfredât*, s. 758; Kal‘acı, *Mu‘cemü‘l-Lügat*, s. 372.

¹⁹ İsfehânî, *Müfredât*, s. 757.

²⁰ Mehmet Altuntaş, *Kur‘ân Perspektifinden Dünyanın Değeri*, Doktora Tezi, Ankara Ü. SBE, Ankara 2008, s. 29-37.

²¹ Muhammed, 47/12. Ayrıca bkz. Hûd, 11/65; Hicr, 15/3; Zümer, 39/8.

²² Abdülbâki, *el-Mu‘cemü‘l-Müfehres*, s. 658.

²³ Bakara, 2/236. Ayrıca bkz. Hicr, 15/88; Şuarâ, 26/207.

²⁴ İsfehânî, *Müfredât*, s. 758; Kal‘acı, *Mu‘cemü‘l-Lügat*, s. 372.

1.1.4. İstimtâ' (اسْتِمْتَاع) Kelimesi

İstifâl babından mastar olan istimtâ' kelimesi, temettü' kelimesiyle aynı manada olup faydalanmak anlamına gelmektedir. Âyetlerde bu kelime, fiil-i mazi sığasında geçmektedir.²⁵ Örneğin: فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا “Onlar paylarına düşenden faydalanmışlardı. Sizden öncekilerin, paylarına düşenden faydalandığı gibi siz de payınıza düşenden öylece faydalandınız ve onların daldığı gibi, siz de (dünya zevkine) daldınız.”²⁶ Aşağıdaki âyette de istimtâ' kelimesi faydalanma anlamına gelmektedir.

“O hâlde kadınlardan hangisiyle istimtâ' ettiyseniz (faydalandıysanız) ücretlerini takdir edildiği vech üzere veriniz.”²⁷ Bu âyette istimtâ' kelimesi, mut'a kelimesiyle aynı kökten ve aynı manaya gelmektedir ve luğavi açıdan faydalanmak demektir. Bu kelimenin, mezkûr âyette kadınlara izafe edilmiş olması, âyetin delaleti açısından ihtilafa neden olmuştur. Bu âyet, asırlardır Sünnî ve Şîî âlimler tarafından tartışma konusu olmuştur. Kur'an'da mut'a nikâhına dair tek alamet bu âyet, hatta bu âyetteki istimtâ' kelimesi olduğu ifade edilmiştir.

2. Ehl-i Sünnetin Mut'a Nikâhına Bakışı

İlk asırlarda meydana gelen birtakım itikâdî, kelâmî ve siyâsî ihtilâflar neticesinde Müslümanlar mezheplere bölünmüşlerdir. Sahâbeler, Hz. Peygamber'in vefatından sonra birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Onlar, bu problemleri çözebilmek için öncelikle Kur'an'a müracaat ediyor, Kur'an'da bulamazlarsa Hz. Peygamber'in uygulamasına bakıyorlardı. Eğer bu iki kaynakta da neticeye ulaşamazlarsa Kur'an ve sünnet ışığında içtihat yapıyorlardı. Bu usul Hz. Peygamber'den öğrenilmiş bir metottu. İslâm âlimleri de bu usulü kullanmış, problemleri çözebilmek için öncelikle İslâm'ın ilk kaynağı olan Kur'an'a başvurmuşlardır.²⁸

İlk asırlarda tartışmaya sebep olan konulardan birisi de mut'a nikâhidir. Mut'a nikâhına bizzat Hz. Peygamber'in belli dönemlerde

²⁵ Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes*, s. 658.

²⁶ Tevbe, 9/69. Ayrıca bkz. En'âm, 6/128; Ahkâf, 46/20.

²⁷ Nisâ, 4/24.

²⁸ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, trs, “Kitâbu'l-Akziye” 11.

izin verdiğiine dair Sünnî ve Şîî âlimler arasında ittifak vardır.²⁹ Fakat mut'a ile ilgili rivayetlerde Hz. Peygamber'in bu nikâha birkaç kez izin verip, birkaç kez yasakladığından bahsedilmiş olması, konunun anlaşılmasını zorlaştıran faktörlerden biri olmuştur. Ehl-i Sünnet âlimlerinin ifadelerine göre, Hz. Peygamber'in vefatından sonra mut'a nikâhının yasaklanıp yasaklanmadığı hakkında bilgi sahibi olmadığı için mut'a evliliği yapan veya bu konuda soru soranlara cevaz verenler çıkınca bu konu tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle mut'a nikâhı hakkında Abdullah b. Abbas'tan (ö. 68/687) verilen cevaz fetvası, onun talebelerinin de içinde bulunduğu kişiler arasında yayılmıştır. Fakat İbn Abbas, Ali b. Ebî Talib (ö. 40/661) gibi bazı sahâbeler tarafından sert eleştiriye maruz kalması ve özellikle ömrünün son dönemlerinde fetvasının istismar edildiğini fark etmesi sebebiyle görüşünden döndüğü ifade edilmektedir.³⁰

Neticede bu nikâh, Hz. Peygamber'den gelen yasaklayıcı hadisler kendilerine ulaştınca sahâbe nezdinde haram kabul edilmiştir. Sahâbenin mut'anın haram olduğuna dair icmâsı büyük bir ihtimalle Ömer b. el-Hattâb'ın (ö. 23/644) mut'a hakkındaki kesin yasak hükmünü ilan etmesinin ardından şekillenmiştir. İtikâdî mezheplerin teşekkül etmeye başladığı hicri 3. asra varıldığında ise Ehl-i Sünnetin görüşü, mut'a nikâhının haram olduğu noktasında kesinleşmiştir. Bir mezhep olarak tarih sahnesine çıkan Şîa ise genel görüşün hilafına bu nikâhın meşru hatta matlup olduğunu benimsemiştir.³¹

Ehl-i Sünnet ittifakla mut'a nikâhının haram olduğu görüşündedir. Fakat aynı ittifak Şîa mezhebinde söz konusu değildir. Zira Şîa mezhebinin Zeydiyye ve İsmâiliyye kolları, Ehl-i Sünnet gibi bu nikâhın haram olduğu görüşündedir. Böylece Şîî-İmamiyye (Caferiyye) mezhebi, İslâm dünyası içerisinde mut'a nikâhını meşru kabul eden tek mez-

²⁹ Mustafa Öztürk, "Sünnî ve Şîi Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması", *İslâmiyât*, cilt: VIII, sayı: 3, 2005, s. 95.

³⁰ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmîzî, *Sünenü't-Tirmîzî*, Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, trs, "Nikâh" 29; Cârullâh Ebû'l Kâsım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Birinci Basım, Mektebetü'l-'Ubeykân, Riyat 1998, II, 57; Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmî'l-Kur'an*, Birinci Basım, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006, VI, 220; Muhammed er-Râzî Fahreddîn, *Tefsîru'l-Kebîr*, Birinci Basım, Dâru'l-Fikr, 1981, X, 51.

³¹ Öztürk, "Sünnî ve Şîi Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması", VII, 117.

hep olmuştur.³² Ehl-i Sünnet âlimlerinin ifadelerine göre Caferiler, mut'a nikâhını bazı özel durumlarda bir ruhsat olarak değil de hayatın bütün zaman dilimlerinde yapılabileceğini benimseyerek dinde aşırı gitmişlerdir. Çünkü Ehl-i Sünnete göre böyle bir mut'a nikâhı uygulaması, Hz. Peygamber zamanında vuku bulmamıştır. Caferiler, Nisâ Sûresinin 24. âyetini, mut'a nikâhına cevaz veren Kur'ân delili olarak kabul etmişlerdir.³³

2.1. Sünnî Tefsir Kaynaklarında Mut'a Nikâhı

Mut'a nikâhının meşruiyetini kabul edenler ve reddedenler, konuyu Kur'ân bağlamında tartışırken Nisâ Sûresi 24. âyetinin tefsirinde birbirlerine cevap verdikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu âyet, tarafların üzerinde çok fazla durduğu âyet konumundadır. Mezkûr âyette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (Savaş esiri olarak) sahip olduğularınız hariç, evli kadınlarla da nikâhlanmanız size haram kılındı. (Bunlar), üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarımızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı. Kadınlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini (mehirlerini) verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığımız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah; (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁴

Ehl-i Sünnet mezhebine mensup tefsirciler, her ne kadar mut'a nikâhının haram olduğunda ittifak halindeyseler de Nisâ Sûresi 24. âyetin sahih nikâhı mı yoksa mut'a nikâhı hakkında mı nâzil olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Medine döneminde nâzil olan bu âyetin nüzûl sebebi hakkında ilk dönem tefsircilerden bir kısmı sahih nikâh,

³² Sayın Dalkıran, “İmamiye Şiası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 24, 2007, s. 4.

³³ Şeyh Müfid Muhammed b. Muhammed en-Nu'mân, *Hulâsatu'l-Îcâz*, Mektebetü'l-'Akâid, trs, s. 19-24.

³⁴ Nisâ, 4/24.

bir kısmı ise Mekke fethi esnasında üç günlüğüne izin verilip sonra da yasaklanan mut'a nikâhı hakkında indiğini söylemişlerdir.³⁵

Âyette geçen “istemta'tüm” “اسْتَمْتَعْتُمْ” (faydalanma) fiili ve bununla ilişkilendirilen “ucûr” “أُجُورٌ” (ücretler) kelimesi, meselenin temel noktasını teşkil etmektedir. Âyetin mut'a nikâhıyla ilgisinin olmadığını söyleyen müfessirler, mut'a ile ilgili olduğu iddia edilen kısma şöyle mana verirler:

“...فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ” “Onlardan (kadınlardan) faydalandığımızda...” Burada geçen “استمتعتم” “faydalandınız” fiilinden maksat “دخلتم” “ilişkiye girdiniz” demektir. Yani âyetin manası, kendisiyle nikâhlanılması haram olmayan bir kadınla nikâhlanıp, ilişkiye girdiğinizde... “فَأْتُوهُنَّ” “أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً” “Mehirlerini tam olarak verin.” demektir. Âyette geçen “استمتعتم” “استمتاع” kelimesi, faydalanma ve lezzetlenme demektir. Burada ilişkiye girmekten kinayedir.³⁶

Bu âyetin öncesinde: “...حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ” “Size annelerinizle nikâhlanmak haram kılındı.” buyrulurken nikâhlanılması haram olan kadınlar tek tek zikredilmektedir. Ardından “وَأَحْلَلْنَا لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ” “Bunların dışında kalanlar ise size helâl kılındı.” buyrulmaktadır. Bu kısım, evlenilmesi haram olan kadınların dışında, geriye kalanlarla nikâhlanmanın helâl olduğunu ifade etmektedir. Sonra Yüce Allah, “أَنْ تَتَّبِعُوا بِأَمْوَالِكُمْ” “İffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı.” buyurur. Buraya kadar hep normal nikâhtan bahsedildiğinden mut'a nikâhından bahsedildiği iddia edilen kısım ile normal nikâhtan bahsedilen bu kısım bitleştirildiğinde meal şöyle olur: “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَأْتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً” “Kadınlardan (nikâhlamp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini verin.” Görüldüğü üzere âyetteki “kadınlarla faydalanmaktan” maksat, mut'a ile ilgili değildir. Çünkü bu âyeti yukarıdan itibaren ele aldığımızda çok açık bir şekilde kast olunan mana, “kadınlarla normal nikâhla evlenip ilişkiye girmek” şeklindedir.³⁷

³⁵ İmâdüddîn Ebi'l-Fidâ İsmail İbn Keşîr ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Birinci Basım, Mektebetü Evlâdi'ş-Şeyh li't-Türâs, Kahire 2000, III, 427.

³⁶ Ebû Bekir Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2001, II, 208.

³⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 208-209; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî es-Semerkandî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Mizân, İstanbul 2005, III, 147.

Bu âlimlere göre, “Kadınlardan faydalandığımızda sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.”³⁸ âyeti, kadınlarla normal nikâhla evlenip ilişkiye girildiğinde, kendilerine kararlaştırılan mehrin tamamının verilmesini ifade etmektedir. Çünkü başka bir âyette, kadınlarla normal nikâhla evlenip daha ilişkiye girmeden boşama gerçekleşirse, “Belirlediğiniz mehrin yarısını kendilerine verin.”³⁹ buyrulmuştur.⁴⁰

Nisâ Sûresinin 24. âyetini, yukarıda izah edildiği gibi anlayıp, mana verilmesi hususunda, Arap dili ve edebiyatı âlimi ve müfessiri Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî ez-Zeccâc (ö. 311/923), şöyle demektedir: “Her kim bu âyete, sahih nikâhın dışında, (mut‘a şeklinde) mana veriyorsa, muhakkak ki hata ediyor ve Arap dilini bilmiyordur.”⁴¹

Mehrin âyette ücret olarak isimlendirilmesi, menfaatin (faydanın) bedeli olması sebebiyledir. Bu tıpkı bir evden veya taşıttan faydalanma neticesinde verilen bedelin ücret diye isimlendirilmesi gibidir.⁴² Ayrıca bir sonraki âyette Yüce Allah, nikâh sebebiyle kadınlara verilmesi gereken mehri, ücret olarak ifade etmektedir: فَانكِحُوهُنَّ بِذَنِّ أَهْلِهِنَّ وَأَتَوْهُنَّ “Sahiplerinin izniyle onları (cariyeleri) nikâhlayınız, ücretlerini (mehirlerini) de güzelce kendilerine veriniz.”⁴³

Kur’ân’da ücret kelimesinin, mehir manasında kullanıldığına dair başka âyetler de bulunmaktadır: وَإِذَا تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ “Ücretlerini (mehirlerini) kendilerine verdiğiniz zaman onlarla nikâhlanmanızda size bir günah yoktur.”⁴⁴; يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحَلَّلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ; اللّٰتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ “Ey Peygamber! Şüphesiz biz, ücretlerini (mehirlerini) verdiğin hammlarını sana helâl kıldık.”⁴⁵

³⁸ Nisâ, 4/24.

³⁹ Bakara, 2/237.

⁴⁰ İbn Teymiyye Ebü'l-‘Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm, *Minhâcü’s-Sünneti’n-Nebeviyye fî Nakzı Kelâmi’s-Ş’ati ve’l-Kaderiyye*, tah. Muhammed Reşâd Sâlim, Birinci Basım, Dâru Neşr Müteaddide, 1986, IV, 187; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul trs, II, 541.

⁴¹ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Me’âni’l-Kur’ân ve İrâbüh*, Birinci Basım, ‘Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1988, II, 38; Ebü’l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, Üçüncü Basım, el-Mektebü’l-İslâmî, Beyrut 1984, II, 53-54.

⁴² Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, II, 209.

⁴³ Nisâ, 4/25.

⁴⁴ Mümtehine, 60/10.

⁴⁵ Ahzâb, 33/50.

Görüldüğü gibi âyetlerde normal nikâhtan bahsedildiği hâlde mehir kelimesi yerine ücret kelimesi zikredilmiştir. Dolayısıyla mut'a nikâhına delalet ettiği iddia edilen Nisâ Sûresinin 24. âyetinde tartışmaya sebebiyet veren tek nokta "istimtâ" kelimesidir. Çünkü bu kelime, mut'a kelimesiyle aynı kökten geliyor olması ve mut'a kelimesi gibi faydalanma manasına gelmesi, ilk bakışta âyetin mut'a nikâhından bahsettiği izlenimini vermektedir. Bu konuda gördüğümüz kadarıyla Ehl-i Sünnet tefsir âlimleri ikiye bölünmüş durumdadır. Bir kısmı "istimtâ" kelimesinden maksadın normal nikâh olduğunu söylerken diğer bir kısmı ise neshedilmiş mut'a nikâhı olduğu görüşüne sahiptir. Âyetin normal nikâhtan bahsettiğini söyleyenler çoğunluğu teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu görüşe göre Nisâ Sûresi 24. âyet, muhkemdir. Yani hiçbir şekilde neshe uğramamıştır.⁴⁶ Onları farklı düşünmeye sevk eden şey, bu kelimeye "nikâh" ve "mut'a" şeklinde verilen anlamlardır.

İbn Abbas'a nispet edilen iki görüşten birisi, istimtâ' kelimesinin "nikâh" anlamında olduğudur. Bu hususu Ali b. Ebî Talhâ (ö. 143/760) rivayet etmektedir. İbn Abbas bu âyeti açıklarken şöyle demiştir: "İstimtâ' nikâh demektir."⁴⁷ Kelimeye nikâh manası verenlerden birisi de Ebû Saîd el-Hasen el-Basrî'dir (ö. 110/728). Ma'mer, şöyle demektedir: Hasan el-Basrî, "Kadınlardan istimtâ' ettiğinizde..." âyetini şöyle yorumlamıştır: "İstimtâ' nikâhtur."⁴⁸ Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721) de âyetteki istimtâ' kelimesine bu yönde anlam verenlerdendir. İbn Ebî Necîh (ö.

⁴⁶ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, Mektebetü Rüşd, Riyat trs, s. 78; Ebû Cafer en-Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Birinci Basım, Merkezü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, Mekke 1988, II, 59-60; Ebû Cafer en-Nehhâs, *Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-Mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetü 'Alâmiyye, 1938, s. 105-106; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Nevâsihu'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Dâru's-Sekâfeti'l-'Arabiyye, Dimeşk 1990, s. 327-329.

⁴⁷ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Kahire 2001, VI, 585; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nisâbü'rî, *Kitâbü Tefsiri'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Dâru'l-Me'âsir, Riyat 2002, II, 645; Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî b. Ebî Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Birinci Basım, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997, III, 919; Nehhâs, *Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-Mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 105; Celâleddîn es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, Birinci Basım, Merkezü Hicr li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire 2003, IV, 329.

⁴⁸ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Mektebetü'r-Rüşd, Riyat 1989, I, 154; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 585; Nehhâs, *Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 105.

131/749), diyor ki: Mücâhid, “Kadınlardan istimtâ‘ ettiğinizde...” âyeti hakkında şöyle demiştir: “İstimtâ‘ nikâhtır.”⁴⁹ Rebî b. Sebre el-Cühenî de babası (Sebre)’den rivayetle şöyle demektedir: “Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Bu kadınlarla istimtâ‘ yapın.” İstimtâ‘ o günde bize göre tezvîc (evlenmek) anlamına geliyordu.”⁵⁰

Bununla beraber bazı rivayetlerde istimtâ‘ kelimesinin manasının mut‘a olduğu ifade edilmektedir. Bu manayı verenlerden birisi Ebû Muhammed İsmâil b. Abdirrahmân es-Süddî el-Kebîr el-Kûfî’dir (ö. 127/745). Esbat’ın anlattığına göre Süddî, “Kadınlardan istimtâ‘ ettiğinizde...” âyeti hakkında şöyle demiştir: “Bu mut‘adır.”⁵¹ Bir diğer isim Mücâhid’dir. Mücâhid’e nisbet edilen iki görüşten birisi, bu kelimenin mut‘a anlamında olduğu yönündedir. İbn Ebî Necîh, şöyle rivayet etmektedir: Mücâhid, “Kadınlardan istimtâ‘ ettiğinizde...” âyeti hakkında: “Yani mut‘a nikâhtır.” dedi.⁵²

İbn Abbas, ömrünün son zamanlarına kadar bu âyetin mut‘a hakkında olduğunu kabul etmekteydi. Bu hususu ifade etmek için de bu âyeti, *“الي اجل مسمي”*/belli bir vakte kadar” kaydıyla okumaktaydı. Ebû Nadrâ (ö. 108), şöyle demektedir: “İbn Abbas’a kadın mut‘asını sordum da şöyle dedi: Nisâ Sûresini okumuyor musun?”

Ebû Nadrâ: Okuyorum.

İbn Abbas: *Orada (الي اجل مسمي) فَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً* “Kadınlardan (belli bir süreye kadar) faydalanmanıza karşılık, sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini verin.” âyetini (Nisâ, 4/24) okumadın mı?”

Ebû Nadrâ: Hayır. Böyle okusaydım sana sormazdım.

İbn Abbas: Bu böyledir.⁵³

Benzer bir rivayette bu hususu Ebû Nadrâ, şöyle anlatmaktadır: “Kadınlardan istimtâ‘ ettiğinizde...” âyetini İbn Abbas’a okudum. Hemen şöyle dedi: *الي اجل مسمي* ‘Belli bir vakte kadar.’

⁴⁹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, VI, 585; İbn Münzir, *Kitâbu Tefsîri’l-Kur’ân*, II, 641; Nehhâs, *Kitâbu’n-Nâsîh ve’l-Mensûh*, s. 105.

⁵⁰ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, VI, 589; Ebû Bekr Ahmet b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, Üçüncü Baskı, Dâru’l-Kütübîl-‘İlmiyye, Beyrut 2002, “Nikâh” VII, 337; Nehhâs, *Kitâbü’n-Nâsîh ve’l-Mensûh*, s. 106.

⁵¹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, VI, 586; Suyûtî, *ed-Dürü’l-Mensûr*, IV, 329.

⁵² Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, VI, 586; Suyûtî, *ed-Dürü’l-Mensûr*, IV, 328.

⁵³ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, VI, 586.

Ebû Nadrâ: *Ben bunu böyle okumuyorum.*

İbn Abbas: *Üç kere, 'Vallahi şüphe yok ki Allah bu şekilde indirmiştir.'* dedi.⁵⁴

İbn Abbas, bu rivayette Allah'ın, Nisâ Sûresi 24. âyetini *الي اجل مسمي* ile beraber indirdiğini haber vermektedir. Hâlbuki *الي اجل مسمي* kıraati, âlimler tarafından ittifakla şaz kabul edilmiştir. Başka bir ifade ile bu kıraat, Kur'an'dan bir parça değildir.⁵⁵ *الي اجل مسمي* kıraatini tercih edenlerden birisi de Übey b. Ka'b'dır (ö. 33/654). Katâde (ö. 117/735), şöyle rivayet etmektedir: *"Übey b. Ka'b'ın kıraati, (الي) فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً"* *Kadınlardan (belli bir süreye kadar) faydalanmanıza karşılık, sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini verin."* şeklindedir.⁵⁶ Hubeyb b. Ebî Sâbit (ö. 119) de *"İbn Abbas bana bir mushaf verdi. 'Bu mushaf, Übey b. Ka'b'ın kıraatine göre yazılmıştır.'* dedi. *Birde baktım ki mushafta (الي اجل مسمي) فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ 'Kadınlardan (belli bir süreye kadar) faydalanmanıza karşılık...' yazıyordu."* demektedir.⁵⁷ Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713) de bu kıraati tercih etmiştir. Bu hususu Amr b. Mürrâ el-Cemelî (ö. 116) şöyle anlatmaktadır: O, Saîd b. Cübeyr'in kıraatini, *"Kadınlardan (belli bir süreye kadar) faydalanmanıza karşılık, sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini verin."* şeklinde işittiğini söylemiştir.⁵⁸

Bu anlatılanlarda görüldüğü üzere istimta' kelimesine verilen mana, Ehl-i Sünnet âlimlerini âyetin delaleti hususunda farklı düşünmeye sevk etmiştir. Bundan dolayıdır ki bazıları, Nisâ Sûresi 24. âyetinin sahih (daimi) nikâhtan bahsettiğini söylemişlerdir. Bu görüşe göre Kur'an'da sahih nikâhtan başka bir evlilik yoktur. Bir başka ifadeyle mut'a, Kur'an'a göre meşru bir evlilik değildir. Bir kısım Ehl-i Sünnet âlimi ise bu âyetin mut'a nikâhını meşru saydığını, ancak bu nikâhın daha sonra miras, talâk, iddet ve diğer birçok âyetle neshedildiğini söylemişlerdir.

⁵⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 586; Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, IV, 328.

⁵⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 589.

⁵⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 587; Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, IV, 328.

⁵⁷ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşfü ve'l Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, tah. eş-Şeyh Seyyid Kesrevî Hasan, Birinci Bâsım, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, II, 264.

⁵⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 587.

Sahâbeden İbn Abbas ve Übey b. Ka'b, tabiînden Saîd b. Cübeyr'in, Nisâ Sûresi 24. âyetinin mütevâtir kıraatinde bulunmayan *الي اجل مسمي* okuma biçimi, şaz (müddrec) kıraat olduğundan (yani bu okuyuşlar ittifakla Kur'ân'dan bir parça olmadığı için) bir hüküm ifade etmez. Bir başka ifadeyle bu okuyuşlara dayanarak Kur'ân'dan bir hüküm çıkarmak doğru değildir.⁵⁹ Öte taraftan bu okuyuşların Allah'ın kelâmı gibi algılanması ise itikâdî yönden kişiyi tehlikeye sokabilir. Çünkü eğer bu okuyuşlar Allah'ın kelâmı olsaydı mütevâtir olarak bize ulaşan kıraatler arasında nakledilirdi. Şu da var ki bu eklemeyen, kişinin âyeti nasıl anladığını göstermesi bakımından bir tefsir veya tarihi bir belge niteliğinde istifade edilebilir. Şüphe yok ki *الي اجل مسمي* /"belli bir vakte kadar" kıraatinin doğru olduğu kabul edilse bile bu ancak mut'anın başlangıcında mubah olduğunu ifade edebilir. Ehl-i Sünnet âlimlerinin buna bir itirazı yoktur. Onlar mut'anın önceleri, Hz. Peygamber tarafından izin verilmesi hasebiyle, helâl bir uygulama olduğunu inkâr etmemektedir. Fakat bu uygulamanın bir süre sonra yine Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını söylemişlerdir. Dolayısıyla bu şaz kıraatten yola çıkarak bugün mut'aya cevaz verilemez.⁶⁰

Şaz kıraat meselesi, detaylı bir araştırma gerektiren konu olsa da özetle bilgi vermek konunun anlaşılmasına fayda sağlayacaktır. Şaz kıraat, sıhhat şartlarından en az birini taşımayan kıraatleri ifade etmektedir.⁶¹ Daha açık bir ifadeyle şaz kıraatler, senedin sahih olması, imam mushafına muvafık olma ve Arapça'ya uygunluk kriterlerinden birini veya hepsini taşımayan kıraatlere denir ki bunlar okunmaz ve Kur'ân diye de isimlendirilmezler.⁶²

Bilindiği üzere Osmân b. Affân'ın (ö. 35/656) halifeliği döneminde, birtakım kıraat ihtilaflarından dolayı, Kur'ân'ı çoğaltma işlemi gerçekleştirilmiştir. Hz. Osman, yazdırdığı mushafların dışında kalan mushaf ve müstakil sahifelerin yakılmasını emretmiştir. Sahâbeden bazılarının bu emre rağmen mushaflarını yakmadıkları bilinmektedir. Bu ise şaz

⁵⁹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 589.

⁶⁰ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 55.

⁶¹ Abdülhamit Birışık, "Kıraat", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, 430.

⁶² Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, tah. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Vizâretü'l-Şuûni'l-İslâmiyye, trs, I, 225.

kıraatlerinyayılmasında önemli bir etken olmuştur. Bu kıraatlere bağlı olarak ilk dönemlerde mut'a gibi değişik konularda İslâm âlimleri tarafından farklı hükümlerin verilmesi söz konusu olmuştur.⁶³ Bu şaz kıraatlerin çoğu da Abdullah b. Mes'ûd'un (ö. 32/652-53) mushafı ile Hz. Peygamber'den işittiği kıraat vecihlerinden vazgeçmeye razı olmayan Übey b. Ka'b'ın mushaflarında yer almıştır. Ayrıca bazı sahâbîlere ait özel nüshalarda da Kur'an'ın bazı lafızlarının tefsiri veya bazı hükümlerinin açıklaması olarak kaydedilmiş şaz kıraat örnekleri bulunmaktadır.⁶⁴

Kanaatimizce İbn Abbas'ı, Nisâ Sûresi 24. âyetinin mut'a ile ilgili olduğu görüşüne götüren etken, hocası Übey b. Ka'b'ın mushafında bulunan bu âyetin şaz kıraatidir. Saîd b. Cübeyr ve Mücâhid'in, âyetin manası hakkındaki görüşlerinde ise hocaları İbn Abbas'tan etkilenmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. İbn Abbas'ın önceleri mut'a'ya cevaz veriyor olması göz önünde bulundurulduğunda, görüşünün talebeleleri arasında yayılmış olması akla uzak değildir. Gerek İbn Abbas gerekse Mücâhid'in, bir rivayette âyetin mut'a, başka bir rivayette normal nikâh olduğunu ifade eden iki görüşleri vardır. Bu ise muhtemelen onların daha sonra mut'a nikâhına cevaz veren önceki görüşlerinden döndükleri savını güçlendirmektedir.

Kur'an'ı baştan sona kadar tefsir eden ilk müfessir olarak kabul edilen Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), Nisâ Sûresi 24. âyetine mut'a nikâhi şeklinde mana vermiştir. Fakat o, bu âyetin talâk ve miras âyetleriyle neshedildiğini, Hz. Peygamber'in de sonraları mut'a'yı nehyettiğini söylemiştir.⁶⁵ Taberî (ö. 310/923), ilgili âyet hakkında, bir grubun sahih nikâh, diğer grubun mut'a nikâhi yönünde görüş belirttiğini ifade etmektedir. O, her iki gruba ait rivayetleri uzunca zikrettikten sonra netice olarak şöyle demektedir: *"Bu hususta doğruluk bakımından iki tevilden*

⁶³ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Kitâbü'l-Mesâhif*, İkinci Basım, Dâru'l-Beşâirî'l-İslâmiyye, Beyrut 2002, I, 153-195; Nihat Temel, "Şaz Kıraatlar Ve Yorum Farklılıklarına Etkisi", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-III Tartışmalı İlmi Toplantı (14-15 Ekim 2000)*, İstanbul 2002, s. 186-187.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, *Kitâbü'l-Mesâhif*, I, 283-377; Muharrem Önder, "Şaz Kıraatlar ve İslam Hukuku Açısından Değeri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 13, 2009, s. 173.

⁶⁵ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, tah. Abdullah Mahmud Şehhâte, Birinci Basım, Müessesetü't-Târîhî'l-'Arabî, Beyrut 2002, I, 367.

evlâ olanı; “Kadınlarla sahih (daimi) nikâh yapıp ilişkiye girdiğinizde mehirlerini verin.” tevidir. (Bu görüşün evlâ oluşu) hür bir kadınla veya cariyeye ile sahih nikâh yapmanın dışında kadınlarla mut’a yapılması, Allah’ın ve Hz. Peygamber’in diliyle haram kılındığına dair hüccet bulunmasıdır.”⁶⁶ Zeccâc da “Bu, şüphesiz bir kavmin, dil bilmezliği yüzünden cidden çok büyük bir hataya düştükleri âyettir. Çünkü onlar, ‘Kadınlardan faydalanmanıza karşılık, sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini verin.’ âyetini, fakihlerin haramlığına icma ettiği mut’a nikâhı şeklinde yorumlamışlardır.”⁶⁷ demektedir. Zeccâc’a göre bu âyet, baş tarafından itibaren ele alındığında, çok açık bir şekilde normal nikâhtan bahsetmektedir. Dolayısıyla ona göre her kim bu âyetten kastedilenin, Şiilerin amel ettiği mut’a nikâhı hakkında olduğunu iddia ederse, çok büyük bir hata içerisine girmiş olur.⁶⁸ Mâturîdî ise (ö. 333/944), “Bize göre bu âyet sahih nikâh hakkında nâzil olmuştur.” demekte ve âyetin baş tarafını da görüşüne delil olarak göstermektedir. Çünkü âyetin baş tarafı, sahih nikâhtan bahsetmektedir.⁶⁹ Nehhâs (ö. 338/950), âyet hakkında iki görüş olduğunu bildirmektedir. Bu görüşlerden birine göre âyet muhkem diğer görüşe göre ise mensuhtur.⁷⁰ Yani Ehl-i Sünnet âlimlerinden, Nisâ Sûresi 24. âyetin mut’a hakkında nâzil olduğunu iddia edenlere göre bu âyet mensuhtur.

Cessâs (ö. 370/981), âyetteki istimtâ’ yapmak (kadından faydalanma) fiilini, sahih nikâhla evlenip zifafa girmek olarak açıklamıştır. O bu konuda, “Buradaki istimtâ’ (kadından faydalanma), ilişkiye girmekten kinayedir.” demektedir.⁷¹ İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201), tefsirinde şöyle demektedir: “Müfessirlerden bir kısmı, bu âyette mut’a nikâhının serbest ediliş, daha sonra hadisle neshedildiği hususunda (böyle bir yorumla) kendilerini zorlamışlarsa da, buna gerek yoktur. Çünkü Hz. Peygamber, önce mut’a’ya izin verdi, sonra da yasakladı. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in sözü, başka bir sözle neshedilmiş oldu. Bu âyette ise Allah, mut’a nikâhından değil, sahih nikâhtan bahsetmektedir.”⁷² Zemaşerî (ö. 538/1144), Ebü’l-Berekât

⁶⁶ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, VI, 588.

⁶⁷ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve ‘İrâbü’l*, II, 38.

⁶⁸ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve ‘İrâbü’l*, II, 38.

⁶⁹ Mâturîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, III, 145.

⁷⁰ Nehhâs, *Me’âni’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, II, 59-60.

⁷¹ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, II, 208.

⁷² Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*

Nesefî (ö. 710/1310) ve el-Beydâvî (ö. 791/1286), tefsirlerinde bu âyeti sahih nikâhı ifade edecek şekilde yorumlamışlardır. Âyetin nüzûl sebebi hakkında, “*Mekke fethedildiğinde üç gün serbest edilip sonra neshedilen mut’a nikâhı hakkında indiği de söylenmiştir.*” demektedirler. Ayrıca İbn Abbas’ın âyetin nesh edilmediği görüşünde olduğu, fakat ölmenden önce bu görüşünden döndüğü ifade edilmektedir.⁷³ İbni Kesîr (ö. 774/1373), “*Mücâhid bu âyetin mut’a hakkında indiğini söylese de cumhur bunun hilafına görüş bildirmiştir.*” demektedir.⁷⁴

Beyzâvî tefsirinin hâşiyesi olan *Hâşiyetü Şeyhzâde*’de zikredildiğine göre, âlimlerin çoğunluğunun görüşü, bu âyetin sahih nikâhı hakkında nâzil olduğu yönündedir.⁷⁵ *Hâşiyetü İbni’t-Temcid*’de ifade edildiğine göre, mut’anın İslâm’ın bidayetinde mubah olduğuna dair ittifak vardır. Hz. Peygamber ve ashâbı, Mekke’nin fethi esnasında şehirde bulunurlarken Mekke kadınlarının süslenerek dışarı çıkması, sahâbenin Hz. Peygamber’e bekârlıktan şikâyet etmelerine sebep olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber’de o kadınlarla mut’a yapılmasına izin verdiği nakledilmektedir. Ancak Hz. Peygamber daha Mekke’den çıkmadan mut’anın kıyamete kadar Allah tarafından haram kılındığını ilan etmiştir. Bu olaydan hareketle ümmetin cumhuruna göre mut’a nikâhı nesh olunmuştur. Aralarında İbn Abbas ve İmrân b. Husayn’ın (ö. 52/672) da bulunduğu bir grup ise mut’anın nesh olunmadığı görüşündedir. Fakat İbn Abbas, vefatından önce bu görüşünden tevbe etmiştir.⁷⁶ *Hâşiyetü’l-Konevî*’de ifade edildiğine göre İbn Abbas, muhtemelen âhir ömründe Hz. Peygamber’in yasaklayıcı hadislerine muttali olduğu için görüşünden dönmüştür.⁷⁷

fi ‘İlmi’t-Tefsîr, Birinci Basım, Dâru İbni Hazm, Beyrut 2002, s. 276.

⁷³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 57; Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâikü’t-Te’vil*, Birinci Basım, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1995, I, 246; Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nasruddîn el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vil*, Birinci Basım, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2003, I, 209.

⁷⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azim*, III, 427.

⁷⁵ Muhammed b. Muslihiddîn Mustafa el-Koçevî Muhyiddîn Şeyhzâde, *Hâşiyetü Şeyhzâde alâ Tefsîri’l-Kâdi el-Beyzâvî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 1995, II, 126.

⁷⁶ Muslihuddîn Mustafa b. İbrahim er-Rûmî el-Hanefî, *Hâşiyetü İbni’t-Temcid*, Birinci Basım, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2001, VII, 111.

⁷⁷ İsmâuddîn İsmail b. Muhammed el-Hanefî, *Hâşiyetü’l-Konevî*, Birinci Basım, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 2001, VII, 112.

Maliki fakihî ve müfessiri Ebû Bekr İbnü'l-'Arabî (ö. 543/1148), “Kadınlarla yapılan mut‘aya gelince, bu, İslâm’ın garip meselelerindedir. Çünkü bu nikâh, İslâm’ın bidayetinde mubahtı. Daha sonra Hayber günü haram kılındı. Bunun ardından Evtas Gazvesi’nde tekrardan mubah kılındı. Bundan sonra yine haram kılındı ve neticede haramlığına dair hüküm kesinleşti.” demektedir.⁷⁸

Hüseyin b. Mes‘ûd el-Begavî, (ö. 516/1122), Fahreddîn er-Râzî (ö. 604/1210), Alâüddîn Alî b. Muhammed el-Hâzin (ö. 741/1340) ve Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh el-Âlûsî (ö. 1270/1854), tefsirlerindeki beyanlarına göre ise risaletin belli dönemlerinde mut‘a serbest edilmiş, ancak daha sonra Hz. Peygamber tarafından haram kılınmıştır.⁷⁹ Kurtubî (ö. 671/1273), bu âyet hakkında tefsirinde şöyle demektedir: “Âlimler âyetin manası hususunda ihtilaf ettiler. Hasan Basrî, Mücâhid ve diğerlerine göre mezkûr âyetin manası şudur: Sahih nikâhla kadınlarla ilişkiye girip lezzetlenip faydalandığımızda mehirlerini verin.”⁸⁰ Tabînin büyüklerinden olan bu iki âlimin, bu âyetin delaleti hakkında bir rivayette nikâh, başka bir rivayette mut‘a olduğuna dair farklı iki görüşü nakledildiğinden⁸¹ Caferî tefsir kaynakları, bu iki âlime göre bu âyetin delaletinin mut‘a olduğunu zikretmişlerdir.

Kurtubî’ye göre Nisâ Sûresi 24. âyetin mut‘a nikâhına delalet ettiği görüşü, cumhura aittir. O, tefsirinde şöyle demektedir: “Cumhura göre bu âyetten murad, İslâmiyet’in bidayetinde var olan mut‘a nikâhtır. İbn Abbas, Übey b. Ka‘b, İbn Cübeyr bu âyet-i kerîmeyi *الى اجل مسمى* (belli bir vakte kadar) ifadesini eklemek suretiyle *فَأْتَوْهُنَّ* (الى اجل مسمى) *فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ* (الى اجل مسمى) *أَجْرَهُنَّ فَرِيضَةً* ‘Kadınlardan (belli bir süreye kadar) faydalanmanıza karşılık, sabit bir hak olarak kendilerine ücretlerini verin.’ (Nisâ, 4/24) şeklin-

⁷⁸ Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah İbnü'l-'Arabî, *Ahkâmü'l-Kur‘ân*, İkinci Basım, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2002, I, 499.

⁷⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî, *Me‘âlimü't-Tenzîl*, Birinci Basım, Dâru Tayyibe, Riyat 1989, II, 193-194; Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî, *Lübâbü't-Te'vîl fi Me‘âni't-Tenzîl*, Birinci Basım, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2004, I, 361-362; Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseyin el-Âlûsî, *Rûhü'l-Me‘âni fi Tefsiri'l-Kur‘âni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesâni*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut trs, V, 5.

⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmü'l-Kur‘ân*, VI, 214.

⁸¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 586-587.

de okumuşlardır. Sonra Hz. Peygamber mut'ayı yasaklamıştır.⁸² Kurtubî, bu âyetin delaletinin cumhura göre mut'a nikâhı olduğunu ifade etse de Râzî gibi bazı müfessirler tarafından verilen bilgilere bakıldığında âyetin delaleti cumhura göre normal nikâh olduğu yönündedir.⁸³

İmam Kurtubî, tefsirinde şöyle demektedir: “Sâir ilim adamları, ashâbın, tabiîn ve selef-i sâlihîn fukahası, bu âyet-i kerîmenin nesh edildiği ve mut'anın da haram olduğu görüşündedirler. Ebû Ömer der ki: İbn Abbas'ın Mekke ve Yemen'de ikamet eden arkadaşları, onun görüşü doğrultusunda mut'anın helâl olduğunu, diğer insanlar ise onun haram kıldığını kabul ederler. Ma'mer dedi ki: ez-Zühri şöyle dedi: İnsanlar, bu mut'adan o derece nefret ettiler ki, şairin birisi şöyle diyecek kadar işi ileri götürdü: “Meclisi uzun sürünce konuşan dedi ki 'Ey arkadaş, ne dersin, İbni Abbas'ın fetvasına göre amel etmeye?’⁸⁴

Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1834), Cemâleddîn el-Kâsimî (ö. 1914) gibi yakın dönem müfessirleri, diğer Ehl-i Sünnet âlimlerinden farklı bir şey söylememişler, hepsi de mut'anın haram olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.⁸⁵ Fakat Maliki fakihî ve müfessiri olan Tunuslu âlim Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr (1879-1973), her ne kadar mut'anın haram olduğunu belirtse de zaruret hâlinde caiz olduğunu söylemiş, örneğin yanında eşi bulunmayan bir adamın sefer ve savaş durumundaki gurbet hâli, bu nikâhı mubah kılacağını belirtmiştir.⁸⁶

İbn Âşûr'a göre zaruret hâlindeki kişi, normal nikâhtaki mehir, şahitlerin bulundurulması ve velinin izni gibi şartları yerine getirerek mut'a evliliği yapabilir. Taraflardan biri mut'a evliliği süresi içerisinde ölecek olursa, aralarında miras hukuku yoktur. Kadının iddeti ise bir hayızdır. O, Nisâ Sûresi 24. âyetin mut'a nikâhı hakkında olduğu görüşünü kabul etmemektedir. Ona göre âyetin siyâkı, ona mut'a manasını verme-

⁸² Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 215.

⁸³ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 50.

⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 221.

⁸⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-Kadir el-Câmi'u beyne'l-Fenniyyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min İlmi't-Tefsîr*, Dördüncü Basım, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007, V, 287-288; Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Sa'îd b. Kâsım ed-Dımeşkî, *Mehâsinü't-Te'vil*, Birinci Basım, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1957, V, 1187.

⁸⁶ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tevîr*, ed-Dâru't-Tûnisîyye li'n-Neşr, Tunus 1984, V, 11.

ye engeldir. Fakat Nisâ Sûresi 24. âyetin genel manası, mut'a nikâhını da kapsamaya uygundur.⁸⁷

Günümüz Ehl-i Sünnet müfessirlerinden biri olan Muhammed Ali es-Sâbûnî, Caferî âlimlerin ilgili âyeti (4/24) mut'a nikâhı olarak yorumlamalarını şöyle reddeder: “*Bu fahiş bir hatadır. Çünkü burada istimtâ'dan maksat, kocaların, cinsi münasebet yoluyla eşlerinden faydalanmalarıdır. Yoksa mut'a nikâhı değildir. Mut'a nikâhının haram oluşu sünnet ve icma ile sabittir. Buna aykırı olan görüşe itibar edilmez.*”⁸⁸

Bütün Ehl-i Sünnet tefsir âlimleri, bu âyetin Şiî Caferî müfessirlerinin yaptığı gibi mut'anın cevazına hamledilmesinin büyük hata olduğunu vurgulamışlardır. Çünkü bir kişi mut'a yapmak istediği kadına, “Ben seninle bir günlüğüne veya şu kadar süreye kadar, iddet olmadan, birbirimize mirasçı olmadan, talâk olmaksızın ve buna da şahitlerin şehadeti olmadan evleniyorum.” demiş oluyor ki bu apaçık zinadır. Kur'an böyle bir şeye asla izin vermez.⁸⁹

Ehl-i Sünnet müfessirleri, bu âyeti değerlendirirken Kur'an'a bütüncül olarak yaklaşmaktadırlar. Şöyle ki; Nisâ Sûresi 24. âyetini tek olarak ele almak yerine Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde mesele değerlendirildiğinde miras, talâk, iddet ve diğer birçok âyetin, mut'a nikâhını uygulanamaz hâle getirdiği görülecektir. Zira Kur'an, boşanmayı talâk ve iddete bağlamış, eşleri de birbirine mirasçı kılmıştır.⁹⁰

2.1.1. Ehl-i Sünnete Göre Mut'a Nikâhını Nesh Eden Âyetler

Nisâ Sûresi 24. âyetinin, neshedilmiş mut'a nikâhı hakkında olduğunu söyleyenler de dâhil, bütün Ehl-i Sünnet müfessirlerinin ittifak ettiği şey, mut'a nikâhının haram kılındığıdır. Mezkûr âyetin mut'a hakkında olduğunu ifade eden Ehl-i Sünnet âlimleri, bu âyetin mensuh olduğunu söylemişlerse de ne ile nesh edildiği hakkında ihtilaf etmişlerdir.⁹¹ Âyetin ne ile nesh edildiği hususunda iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birisine göre mezkûr âyet, yine Kur'an âyetleriyle nesh edil-

⁸⁷ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tevîr*, V, 11.

⁸⁸ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2001, I, 249.

⁸⁹ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmî'l-Kur'an*, VI, 219.

⁹⁰ Yavuz Ünal, “Hadis Verilerine Göre Mut'a Nikâhı”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 7, 1993, s. 158.

⁹¹ Nehhâs, *Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 105-106; İbn Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'an*, s. 327.

miştir. Diğer görüşe göre ise bu âyet, Hz. Peygamber'in yasaklamasıyla neshedilmiştir. Nehhâs, bu iki görüşün dışında üçüncü bir görüşten daha bahsetmektedir. Ona göre mut'ayı hem Kur'ân hem de sünnet nesh etmiştir. Nehhâs, bu görüşü Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'a (ö. 224/838) nispet etmektedir.⁹²

Hadisin âyeti neshedebileceğini kabul eden Hanefi âlimlere göre, Sebre b. Ma'bed'in rivayet ettiği hadis, mezkûr âyeti nesh etmiştir.⁹³ Zira mut'a nikâhının açık bir şekilde izin verilip sonra da nesh edildiğine dair rivayetler özellikle Sebre b. Ma'bed tarafından gelmektedir. O, Hz. Peygamber'in mut'a nikâhını yasaklaması ile ilgili olarak şöyle demektedir: *"Ben Resûlullâh'ı Hacer-i Esved ile Kâbe'nin kapısı arasında ayakta iken şöyle dediğini işittim:" "Ey insanlar! Şüphesiz ki ben kadınlarla mut'a yapmanız hususunda size izin vermiştim. Fakat Allah, mut'a nikâhım kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Dolayısıyla kimin yanında mut'a nikâhlı bir kadın varsa onu (derhal) bıraksın. Ve bu kadınlara verdiğiniz mehirlerden hiçbir şeyi geri almayınız."*⁹⁴

Nisâ Sûresi 24. âyetin, Hz. Peygamber'in mut'ayı yasaklamasıyla nesh edildiğini savunan görüşe dair İbnü'l-Cevzî şöyle demektedir: *"Bu görüş, iki yönden dolayı dikkate alınmaya değmez. Birincisi Nisâ Sûresi 24. âyet, yasaklanan mut'a nikâhı hakkında değil, normal nikâhla ilgilidir. Bunun ötesine gidip zorlama bir yorum yapmaya gerek yoktur. Mut'aya Hz. Peygamber izin vermiş, sonra da yasaklamıştır. İkincisi bu âyetin mut'a hakkında olduğu kabul edilse bile bunun, bir hadisle nesh edilmiş olması caiz değildir."*⁹⁵

Hadisin, Kur'ân hükümlerini neshedemeyeceği görüşünü savunan Şafii mezhebi uleması ise Meâric ve Mü'minûn Sûrelerindeki, *"O kullar ki namuslarını korurlar, ancak eşleri ve sahip oldukları cariyeler hariç. Şüphesiz ki onlar (bunlarla ilişkilerinden dolayı) kınanmış degillerdir. Fakat bundan (zevce ve cariyelerden) ötesini arayanlar, işte onlar haddi aşanlardır."*⁹⁶ âyetlerin, mut'a nikâhını nesh ettiğini söylemişlerdir.⁹⁷

⁹² Nehhâs, *Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 106.

⁹³ Mahmut Ustaosmanoğlu, *Rûhu'l-Furkân Tefsiri*, Sîrâç Kitapevi, İstanbul 2006, V, 10.

⁹⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîh-u Müslim*, Birinci Basım, Dâru'l-Hadîs, Beyrut 1991, "Nikâh" 21.

⁹⁵ İbn Cevzî, *Nevâsihu'l-Kur'ân*, s. 329.

⁹⁶ Mü'minûn, 23/5-7; Meâric, 70/29-31.

⁹⁷ Ustaosmanoğlu, *Rûhu'l-Furkân Tefsiri*, V, 12.

Âyet, kurtuluşa ermiş müminlerin vasıflarını sayarken bir de onların, iki husus dışında, gayr-i meşru ilişkilerden kendilerini muhafaza ettiklerini haber vermektedir. Bu iki husustan birincisi, kişinin nikâhlı eşiyle ilişkisidir. İkincisi ise sahip olduğu cariyesidir. Âyet, bu iki ilişki dışında başka bir yol zikretmemiştir. Bu iki ilişkiden dolayı da kınanmayacaklarını haber vermiştir. Eğer mut'a nikâhı ile evlilik caiz olsaydı, elbette kınanmayan ilişkiler içerisinde zikredilirdi. Dolayısıyla mut'a nikâhı ile alınan kadın, kişinin nikâhlı eşi ve sahip olduğu cariyesi olmadığından âyetteki müstesnalara dâhil olmamış, kendisinden sakınılması gereken ilişkilerden kabul edilmiştir.⁹⁸

Ehl-i Sünnet âlimlerinin ifadelerine göre Caferî âlimleri de mut'a evliliği yapan kadını ne eş ne de cariye kabul etmektedir. Çünkü Caferî fıkhında daimi nikâhla evlenen kadının birçok hükümleri, mut'a evliliği yapan kadın için uygulanmamaktadır. Çünkü normal nikâhlı kadın, evlilik sebebiyle; nafaka, miras gibi hak edişlere, boşanırken de talâk ve iddet gibi hükümlere mahal olmaktadır. Mut'a nikâhlı kadın için bu hükümler söz konusu değildir. Mut'a evliliği yapan kadın, cariye de değildir. Çünkü cariyeler köle statüsünde olduğundan hibe veya azat edilmeleri mümkündür. Mut'a evliliği yapan kadında ise bu hükümler yoktur. Görüldüğü gibi Caferî hukukunda mut'a evliliği yapan kadın, ne eş ne de cariye olmayıp, üçüncü bir statüde kabul edilmektedir. Âyette ise eş ve cariye zikredilirken üçüncü bir uygulamadan bahsedilmemiştir.⁹⁹ Hâl böyle olmakla beraber bu âyetlerin Mekke döneminde nâzil olduğu göz önünde bulundurulduğunda Medine döneminde nâzil olan Nisâ Sûresi 24. âyetini nesh edebilmesi uygun gözükmemektedir.

Ehl-i Sünnet âlimleri mut'anın haram olduğuna dair şu âyeti de delil gösterirler: “*Evlenemeyenler, Allah kendilerini lütfu ile zenginleştirene kadar iffetli davransınlar.*”¹⁰⁰ Yüce Allah bu âyette evlenmeye maddi gücü yetmeyenlere, iffetli davranmayı emretmiştir. Eğer mut'a nikâhı caiz olup, normal evliliğe alternatif bir evlilik çeşidi olsaydı evlenemeyen kişilere, iffetli davranma emri yerine mut'a nikâhı yapmaları çözüm olarak tavsiye edilirdi.

⁹⁸ Ustaosmanoğlu, *Rûhu'l-Furkân Tefsiri*, V, 12.

⁹⁹ Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'âni'l-Kerim*, II, 60.

¹⁰⁰ Nûr, 24/33.

Ehl-i Sünnet kaynaklarının mut'a evliliğinin İslâm'da haram bir uygulama olduğuna dair getirdikleri delillerden bir diğeri de daimi nikâhla evlenmeye maddi gücü yetmeyenlere, Yüce Allah'ın şu tavsiyesidir: “Sizden her kim hür, mümine kadınları nikâh edecek bir zenginliğe gücü yetmiyorsa, ona da sahip olduğumuz mümin cariyelerinizden efendilerinin rızası ile nikâhlanmak var. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Siz birbirinizdensiniz. O hâlde sahiplerinin izni ile ve mehirlerini örfе göre vermek suretiyle cariyelerden iffetli olan, zina etmeyen, dost da edinmeyenlerle evlenin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, o vakit hür kadınlar hakkında gerekli bulunan cezanın yarısı kendilerine lazım gelir. Bu hükümler, içinizden günah işlemekten korkanlardır. Sabretmeniz ise, sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”¹⁰¹ Âyet, hür mümine bir kadınla nikâh yapmaya maddi imkânı olmayan ve zinaya düşmekten korkan kişilere, namuslu bir cariye ile nikâhlanmayı tavsiye etmektedir. Eğer mut'a nikâhı caiz olsaydı, âyet sabretmeyi veya sabredemeyip günaha düşmekten korkanlara cariyelerle normal nikâhı tavsiye etmek yerine şehveti teskin etmek için daha kolay bir yol olan mut'a nikâhını tavsiye ederdi.

Kur'ân-ı Kerîm'de talâk, iddet, miras ve teaddüdü zevcât ile ilgili âyetler, mut'a nikâhını nesh ettiği düşünülebilecek diğеr âyetlerdendir. Çünkü bu âyetlerin ilzam ettiği hükümler, mut'a nikâhında cârî değildir. Talâk ve iddet âyetlerinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Boşanmış kadınlar, kendi başlarına (evlenmeden) üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.”¹⁰²; “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağımızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hâli bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır (hükümleridir.) Kim Allah'ın sınırlarını (hükümlerini) aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.”¹⁰³ Âyetlerde açıkça görüldüğü üzere bir evliliğın sonlanabilmesi ancak talâk ile olmaktadır. Fakat mut'a nikâhında erkeğın, eşini talâk ile boşaması söz konusu değildir. Çünkü akid esnasında tarafların tayin ettiği

¹⁰¹ Nisâ, 4/25.

¹⁰² Bakara, 2/228.

¹⁰³ Talâk, 65/1.

süre bittiği zaman talâk verilmeden evlilik kendiliğinden sona ermektedir. Kaldı ki İslâm, evlilikte ayrılığı değil birlikteliği esas almıştır. Bu hususta Kur’ân şöyle demektedir: *“Hanımlarımızla hoşça, güzelce geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur.”*¹⁰⁴

Boşanmanın kerâhetine dair Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *“Allah’ın en çok buğz ettiği helâl, boşanmadır.”*¹⁰⁵ Bu konuda daha birçok hadis mevcuttur. Hâl böyle iken aynı anda sınırsız kadınla mut’a yapabilme özgürlüğü, süre bitince de otomatik boşanmaların gerçekleştiği bir uygulama olabilir mi? Ayrıca âyetler, boşanan kadınların iddet beklemelerini emretmiş, kadınların durumuna göre iddet müddetlerini ayrı ayrı zikretmiştir. Bugünkü Caferî fikhında mut’a kadını için takdir edilen iddet müddeti, âyetlerin ilzam ettiği iddet müddetleriyle çelişmektedir. Mez-kûr âyetler, talâksız ve iddetsiz mut’a nikâhını nesh ettiği anlamına gelmektedir.

Eşler arasında miras hukukunun cârî olduğunu bildiren âyet de Ehl-i Sünnet âlimlerine göre mut’a nikâhını nesh eden delillerdendir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Eğer hanımlarımızın çocukları yoksa bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Şayet bir çocukları varsa o zaman mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirildikten ve varsa, borcu ödendikten sonra verilir. Eğer çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağımız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığımız dörtte biri onlarıdır (zevceleğinizizdir). Çocuğunuz varsa, bıraktığımız sekizde biri onlarıdır. Eğer bir erkek veya kadının, ana babası ve çocukları bulunmadığı hâlde (kelâle şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. (Bu taksim) yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra, kimse zarara uğramaksızın (yapılacak)tır. Bunlar Allah’tan size vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, Halîm’dir.”*¹⁰⁶ Bu âyet, eşlerin birbirlerine mirasçı olduklarını haber vermektedir. Hâlbuki mut’a nikâhında eşler arasında miras söz konusu değildir. Dolayısıyla zikri geçen âyet, eşler arasında miras hukukunun olmadığı mut’a nikâhını nesh etmiştir.

¹⁰⁴ Nisâ, 4/19.

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, “Talâk” 3.

¹⁰⁶ Nisâ, 4/12.

Çok eşliliğe sınır getiren şu âyet de, mut'a nikâhını nesh eden deliller arasında zikredilir: “Eğer (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağımızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamız için daha uygundur.”¹⁰⁷ Bu âyet, teaddüdü zevcât (çok eşlilik) meselesine sınır getirerek bir erkeğin adaletli olması şartıyla aynı anda en fazla dört kadınla evlenebileceğini haber vermektedir. İslâm'dan önce bir erkek, aynı anda istediği kadar kadınla evlilik yapabiliyordu. Kur'ân bu uygulamayı, adaletli olma şartıyla, dört kadınla sınırlamıştır. Eşler arasında adaletli davranmak zor bir iştir ve hatta imkânsızdır. Böyle zor bir şartın konulmasıyla amaçlanan, insan doğası ve beşeri ihtiyaçlar için ekstrem bir durum olan çok eşliliğe başvurmaması için erkeğe sınır getirilmesidir. Ayrıca aile ve neslin düzeni ve toplumun faydasını gerektirdiğinden kişilerin bu işe tevessül etmemesi için sınır konulmuştur.¹⁰⁸ Mut'a nikâhında ise böyle bir sınır söz konusu değildir. Sözelimi bir erkek, aynı anda dilediği kadar kadınla mut'a yapabilmektedir. Âyet, böyle bir uygulamayı nesh eder niteliktedir.

Evliliği, velinin iznine bağlayan âyet de mut'a nikâhını yasaklar niteliktedir: “O hâlde velilerinin izniyle onlarla evlenin.”¹⁰⁹ Malum olduğu üzere nikâh, velinin izni ve iki şahidin şهادetine bağlanmıştır. Mut'a nikâhı ise böyle değildir.

Mut'a nikâhını, mezkûr âyetlerin nesh ettiğine dair sahâbeden ve tabiînden gelen birçok rivayet vardır. Örneğin; Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî'den (ö. 58/678) rivayetle Hz. Peygamber, “Mut'ayı nikâh, talâk, iddet ve miras âyetleri haram kılmıştır.”¹¹⁰ buyurmaktadır. Hz. Ali, “Mut'ayı, talâk, iddet ve miras âyetleri nesh etmiştir.”¹¹¹ demektedir. İbn Abbas ise Nisâ Sûresi 24. âyetin, “Annelerinizle ev-

¹⁰⁷ Nisâ, 4/3.

¹⁰⁸ Mûsâ Müsevî, *eş-Şia ve't-Tashîh: es-Sıra' beyne's-Şia ve't-Teşeyyü'*, 1988, s. 110.

¹⁰⁹ Nisâ, 4/25.

¹¹⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Nikâh”, VII, 337; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'âni'l-Kerîm*, II, 59.

¹¹¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Nikâh”, VII, 338; İbn Münzir, *Kitâbü Tefsîri'l-Kur'ân*, II, 645; Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, IV, 328.

lenmeniz haram kılındı. (Nisâ, 4/23)” âyetinin inmesiyle mut‘anın haram kılındığını söylemektedir.¹¹² Ayrıca İbn Abbas, Mü‘minûn Sûresi 5-7, Talâk Sûresi 1 ve 4, Bakara Sûresi 228. âyetlerinin, Nisâ Sûresi 24. âyetini nesh ettiğini ifade etmektedir.¹¹³ Saîd b. Müseyyib (ö. 94/713), mut‘a nikâhını, miras âyetinin nesh ettiğini söylemiştir.¹¹⁴ Hz. Âişe ve el-Kâsım b. Muhammed (ö. 107/725) ise mut‘anın haram kılınması ve nesh edilmesinin Kur‘ân âyetleriyle olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁵ Nesh eden âyetlerin ise Mü‘minûn Sûresinin 5-7. âyetleri olduğunu haber vermişlerdir. İbn Meş‘ûd da, “Mut‘a mensuhtur. Onu nesh eden talâk, iddet ve miras âyetleridir.” demiştir.¹¹⁶ Hicri ikinci asrın Ehl-i Sünnet âlimlerinden biri olan Ebû Ubeyd, “Bugün Müslümanlar, mut‘a nikâhının nesh edildiğine dair icma etmişlerdir. Sahâbeden de hiç kimsenin buna ruhsat verdiğini bilmiyoruz. Sadece İbn Abbas’ın mut‘aya cevaz verdiği görüşü bilinmektedir. Onun, sonraları bu görüşünden döndüğü bize ulaşmıştır.”¹¹⁷ demektedir.

Sonuç

Mut‘a, İslâm öncesi Arap toplumunda uygulamada olan birçok nikâh türünden biridir. Cahiliye toplumunu İslâm toplumuna dönüştürmeyi hedefleyen Kur‘ân, yirmi üç yıllık inşa süreci içerisinde tüm yanlış inanç ve uygulamaları ortadan kaldırmıştır. İslâm, mut‘a nikâhını yasaklama hususunda tedricilik metodunu uygulamıştır. Yani mut‘a nikâhı, İslâm toplumunun inşa süreci içerisinde belli aşamalardan sonra tamamen haram kılınmıştır.

Ehl-i Sünnet müfessirleri bağlamında yaptığımız araştırmada, onla-

¹¹² Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Nikâh”, VII, 335.

¹¹³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Nikâh”, VII, 335; Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 82; İbn Münzir, *Kitâbu Tefsîri'l-Kur‘ân*, II, 644; Nehhâs, *Kitâbu'n-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 105; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, IV, 330.

¹¹⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Nikâh”, VII, 337; İbn Münzir, *Kitâbü Tefsîri'l-Kur‘ân*, II, 645; Nehhâs, *Me‘âni'l-Kur‘âni'l-Kerîm*, II, 59; Nehhâs, *Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 105; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, IV, 328.

¹¹⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Nikâh”, VII, 336; Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s.78; Nehhâs, *Me‘âni'l-Kur‘âni'l-Kerîm*, II, 60.

¹¹⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “Nikâh”, VII, 337-338; Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 79; İbn Münzir, *Kitâbü Tefsîri'l-Kur‘ân*, II, 645; Kurtubî, *el-Câmi‘u li Ahkâmi'l-Kur‘ân*, VI, 215-216; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, IV, 331.

¹¹⁷ Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 80.

rın, mut'a nikâhının Kur'ân'dan çıkarılmasının mümkün olmadığı görüşünü ortaya koymaktadır. Buna göre Nisâ Sûresi 24. âyet, mut'a ile ilgili değil daimi nikâhla alakalıdır. Eğer bu âyet, mut'a ile ilişkilendirilecek olursa diğer birçok âyetle çelişkili bir durum ortaya çıkacaktır. Bu âyet, Hz. Peygamber sonrası dönemlerde, Şîi Caferî müfessirler ve âlimler tarafından zorlama yorum ve sahih olmayan nakillere dayanılarak mut'a nikâhı şeklinde yorumlanmıştır. Bu nedenle de Caferî mezhebi, mut'a nikâhını günümüze kadar sürdürmüş ve uygulamıştır. Lakin Kur'ân'ın inşa ettiği toplum içerisinde mut'a nikâhına yer yoktur. Çünkü bu uygulamanın sosyo-kültürel ve psiko-teolojik birçok sakıncası bulunmaktadır. Bu sakıncaları görmezden gelip mut'ayı ideal bir nikâh olarak sunmak, birçok probleme kapı aralamak olacaktır.

Kaynaklar

- Abdülbâki, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemül-Müfehres li Elfâzî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire trs.
- Abdürrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *Tefsîrül-Kur'ân*, Birinci Basım, Mektebetü'r-Rüşd, Riyat trs.
- Altuntaş, Mehmet, "Câhiliye Dönemi Evlilikleri Ve Muallaka Şiirlerinde Anlatılan Hayatın Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/5 Winter Ankara 2016, pp. 45-68.
- Altuntaş, Mehmet, *Kur'ân Perspektifinden Dünyanın Değeri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî, *Rûhü'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, Beyrut trs.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Me'âlimü't-Tenzîl*, Birinci Basım, Dâru Tayyibe, Riyat 1989.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Üçüncü Basım, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut trs.
- Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nasıruddîn, *Emvâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Birinci Basım, Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- Birişik, Abdülhamit, "Kıraat", *DİA*, İstanbul 2002, XXV, 426-433.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahîh-u Buhârî*, Birinci Basım, el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire trs.
- Cemel, Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî Ezherî, *Fütühâtü'l-İlâhiyye bi Tevzihi Tefsîri'l-Celâleyn*, Birinci Basım, Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1996.
- Cessâs, Ebû Bekir, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2001.
- Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, İkinci Basım, Dâru's-Sekafi, 1993.
- Dalkıran, Sayın, "İmamiye Şiası'nın Mut'a Nikâhı Uygulamasına Karşı Ahmet Feyzi'nin Eleştirileri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 24, 2007, ss. 1-16.
- Demircan, Adnan, "Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: XLIX, sayı: 3, 2013, s. 21-42.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, "Müt'a", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 174-180.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Kitâbü'l-Mesâhif*, İkinci Basım, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 2002.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, trs.
- Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, Mektebetü Rüşd, Riyat ts.
- Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, *Lübâbü't-Te'vil fî Me'ânî't-Tenzîl*, Birinci Basım, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004.
- İbn 'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, İkinci Basım, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2002.
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisîyye li'n-Neşr, Tunis 1984.
- İbn Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Nevâsihu'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Dârus-Sekâfeti'l-'Arabiyye, Dimeşk 1990.
- İbn Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, Üçüncü Basım, el-Mektebül-İslâmî, Beyrut 1984.
- İbn Ebî Hâtîm, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, *Tefsîru'l-*

- Kur'ânî'l-'Azîm*, Birinci Basım, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, Mekke 1997.
- İbn Kesîr, 'İmâdüddîn Ebi'l-Fidâ İsmail ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*, Birinci Basım, Mektebetü Evlâdi'ş-Şeyh lit-Türâs, Kahire 2000.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, Tah. Abdullah Ali el-Kebîr, vd Dâru'l-Me'ârif, Kahire trs.
- İbn Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî, *Kitâbü Tefsîri'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Dâru'l-Me'âsir, Riyat 2002.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-'Abbâs Takiyyuddîn Ahmed b. Abdülhalîm, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye fi Nakzı Kelâmi'ş-Şî'ati ve'l-Kaderiyye*, tah. Muhammed Reşad Sâlim, Birinci Basım, Dâru Neşr Müteaddide, 1986.
- İsfehânî, Râgıp, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân*, İkinci Basım, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 2002.
- Kal'acı, Muhammed Ravvâs, *Mu'cemü'l-Lügati'l-Fukahâ*, İkinci Basım, Dâru'n-Neffâs, Beyrut 2006.
- Kâsîmî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Sa'îd b. ed-Dimeşkî, *Mehâsinü't-Te'vil*, Birinci Basım, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, trs.
- Konevî, 'İsâmuddîn İsmail b. Muhammed el-Hanefî, *Hâşiyetü'l-Konevî*, Birinci Basım, Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 2001.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Mîzân, İstanbul 2005.
- Mûsevî, Mûsâ, *eş-Şîa ve't-Tashîh: es-Surâ' beyne'ş-Şîa ve't-Teşeyyü'*, 1988.
- Muslihuddîn, Mustafa b. İbrahim er-Rûmî el-Hanefî, *Hâşiyetü İbni't-Temcîd*, Birinci Basım, Dâru'l Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 2001.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, tah. Abdullah Mahmud Şehhâte, Birinci Basım, Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî, Beyrut 2002.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîh-u Müslim*, Birinci Basım, Dâru'l-Hadîs, Beyrut 1991.
- Nehhâs, Ebû Cafer, *Kitâbü'n-Nâsîh ve'l-Mensûh fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Mektebetü 'Alâmiyye, 1938.
- Nehhâs, Ebû Cafer, *Me'âni'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Birinci Basım, Merkezü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, Mekke 1988.

- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâikü't-Te'vil*, Birinci Basım, Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- Önder, Muharrem. "Şaz Kıraatlar ve İslam Hukuku Açısından Değeri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 13, 2009, ss. 163-194.
- Öztürk, Mustafa, "Sünni ve Şii Kaynaklarda Mut'a Nikâhı Tartışması", *İslâmiyât*, cilt: VIII, sayı: 3, 2005, ss. 95-120.
- Râzî, Muhammed Fahreddîn, *Tefsîru'l-Kebîr*, Birinci Basım, Dâru'l-Fikr, trs.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 2001.
- Sa'lebî, Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Keşfü ve'l Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, tah. eş-Şeyh Seyyid Kesrevî Hasan, Birinci Basım, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut trs.
- Suyûtî, Celâleddîn, *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, Birinci Basım, Merkezü Hicr li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire 2003.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, tah. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Vizâretü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, trs.
- Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi'u beyne'l-Fenniyyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye min İlmi't-Tefsîr*, Dördüncü Basım, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.
- Şeyh Müfid, Muhammed b. Muhammed en-Nu'mân, *Hulâsatü'l-İcâz, Mektebetü'l-'Akâid*, trs.
- Şeyhzâde, Muhammed b. Muslihiddîn Mustafa Koçevî Muhyiddîn, *Hâşiyetü Şeyhzâde alâ Tefsîri'l-Kâdi el-Beyzâvî*, Hakikat Kitabevi, İstanbul 1995.
- Taberî, Ebü Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, Birinci Basım, Kahire 2001.
- Temel, Nihat, "Şaz Kıraatlar Ve Yorum Farklılıklarına Etkisi", *Kur'ân ve Tefsîr Araştırmaları-III Tartışmalı İlmi Toplantı (14-15 Ekim 2000)*, İstanbul 2002.
- Tirmîzî, Ebü 'İsa Muhammed b. 'İsâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmîzî*, Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, trs.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut, *Rûhu'l-Furkân Tefsiri*, Sîrâç Kitapevi, İstanbul 2006.

- Ünal, Yavuz, “Hadis Verilerine Göre Mut’a Nikâhı”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 7, 1993, ss. 155-179.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul trs.
- Zebîdî, Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk, *Tâcü’l-‘Arûs*, et-Turâsü’l-‘Arabî, Kuveyt 1985.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî, *Me’âni’l-Kur’ân ve ‘İrâbü’l*, Birinci Basım, ‘Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1988.
- Zemahşerî, Cârullâh Ebü’l-Kâsım Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf*, Birinci Basım, Mektebetü’l-‘Ubeykân, Riyat 1998.